

Аграрний сектор України і Німеччини: факти та коментарі

Київ – 2019

6 видання

Проект «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006р. і наразі до 2021р. та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг, Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою та ТОВ АФЦ Агрікалчер енд Файненс Консультантс. Реципієнтом проекту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ефективного та прозорого управління землею в Україні АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Інші заходи проекту охоплюють лісову та кліматичну політики.

www.apd-ukraine.de

Оновлення 6 видання:

Віталій Сторожук

Симан Юрк

Марія Ярошко

Технічна обробка:

Олексій Жаравін

© 2019 Німецько-український агрополітичний діалог
Усі права захищено.

Аграрні сектори України та Німеччини мають багато спільного, але, водночас, і суттєво відрізняються за рівнем забезпеченості ресурсами, ефективністю, а отже і продуктивністю. У цій брошурі, з метою порівняння, викладено та прокоментовано факти про аграрні сектори України та Німеччини.

Такі загальні політичні рамкові умови, як, наприклад, двосторонні відносини з Росією, військові зіткнення на півдні та сході країни, нестабільність законодавства, врахування приватних інтересів та корупція в державному управлінні, суттєво впливають на розвиток сільського господарства та продовольчого сектору в Україні.

Водночас, у порівнянні з Німеччиною, у сільському господарстві України є інвестиційні переваги, серед яких: значна частка високопродуктивних ґрунтів; відносно низькі витрати на робочу силу, незначне оподаткування сільськогосподарського виробництва; зручне розташування щодо ринків збуту – Західної та Східної Європи, Близького Сходу та Центральної Азії. Загалом, в Україні сільське господарство відіграє набагато важливішу роль в економіці країни, ніж у Німеччині.

З іншого боку, сільське господарство Німеччини має важливі переваги, пов'язані, насамперед, з високою правовою захищеністю та передбачуваністю, а також політичною підтримкою аграрного сектору з боку ЄС. Також сприятливими, порівняно з Україною, є деякі природні та економічні рамкові умови: насамперед, відносно велика та стабільна кількість опадів, наявність сучасних технологій, а також значна пропозиція висококваліфікованих працівників.

Після підписання Угоди про Асоціацію та Зону вільної торгівлі з ЄС Україна знаходиться на шляху до європейської інтеграції. Це відкриває нові можливості для торгівлі та інвестицій, але і вимагає, серед іншого, як і у багатьох інших галузях економіки, так і в українському аграрному та продовольчому секторах, гармонізації зі стандартами безпечності та якості продукції, які діють у ЄС. У зв'язку з цим, потрібно поступово прямувати до наближення до технологічних та економічних показників виробництва та споживання ЄС.

Умовою для цього є аграрна політика, метою якої є сталий розвиток аграрного та продовольчого секторів, та яка однаково впливає на інтереси різних суб'єктів аграрного сектору. У будь-якій країні, де в законодавстві можуть превалювати інтереси певних компаній, така політика та процес європейської інтеграції гальмуватиметься.

Брошура «Факти та коментарі» має поінформувати широку громадськість про стан розвитку аграрного сектору України та Німеччини. Також вона допоможе політикам, бізнесменам, науковцям та представникам громадянського суспільства швидко отримати загальну інформацію, та спонукатиме до роздумів щодо подальшого розвитку аграрної політики та двостороннього співробітництва між Німеччиною та Україною. Увагу зосереджено на представленні фактів у вигляді огляду та порівняння; ця публікація не може і не повинна містити повний аналіз галузі.

У даному шостому виданні, якщо актуальні дані не були доступними, або ж, щоб покращити порівнюваність показників, завдяки використанню однакових джерел (наприклад, міжнародної статистики), деякі статистичні джерела було змінено. Тому це може призвести до деяких розбіжностей у порівнянні з попередніми виданнями брошури. Статистичні дані по Україні, отримані з Держстату, починаючи з 2014 року не включають Крим та окуповану частину Донецької та Луганської областей.

Зміст

1. Макроекономічні показники	6
2. Природно-кліматичні умови	12
3. Окремі показники аграрного та лісового господарства	14
4. Двосторонні торговельні відносини	26
5. Урожайність окремих сільськогосподарських культур/ Продуктивність тварин	31
6. Споживання окремих видів аграрної продукції	35
7. Біоенергетика	36
8. Органічне землеробство	37
9. Лісокористування	38
10. Управління сільським господарством та харчовою промисловістю	41
11. Кліматичні індикатори	42

Макроекономічні показники, 2018

Показники	Німеччина	Україна
Площа, км ² ¹	357 376	603 500
Чисельність населення, млн. чоловік ²	82,3	44
Валовий внутрішній продукт, млрд. дол. США ³	3 996,8	93,3
<i>Густота населення, чоловік/км</i>	<i>230</i>	<i>73</i>
Валовий внутрішній продукт за ПКС, міжнар. дол. США /душу населення ³	54 327	9 233

Джерела: ¹ Організація об'єднаних націй, ² Держкомстат/Федеральна служба статистики Німеччини, ³ База даних світового банку
Курсив – розрахунки на основі даних таблиці

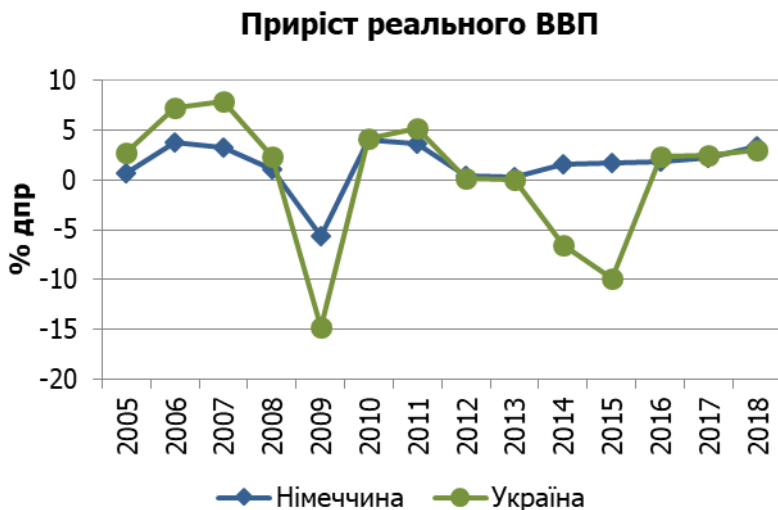
Україна майже вдвічі більша за Німеччину за розміром, тоді як у Німеччині втричі більшою є щільність населення.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) за паритетом купівельної спроможності на душу населення у Німеччині перевищує цей же показник в Україні у більше ніж 6 разів. При оцінці цього факту потрібно звернути увагу на значні відмінності у історичному розвитку: після Другої світової війни Західна Німеччина пішла шляхом розвитку соціальної ринкової економіки, у той час як в Україні до початку 90-х років планова економіка радянського зразка була основним принципом управління народним господарством.

Валовий внутрішній продукт України за паритетом купівельної спроможності на душу населення залишається не лише далеко позаду німецького, але також є значно нижчим за ВВП на душу населення сусідніх країн ¹, таких як Польща (32 356 ПКС дол. США/на душу населення), Білорусь (19 959 ПКС дол. США/на душу населення) та Росія (27 147 ПКС дол. США/на душу населення). Навіть Болгарія (20 9 ПКС дол. США/на душу населення), найбідніша країна ЄС, випереджає Україну.

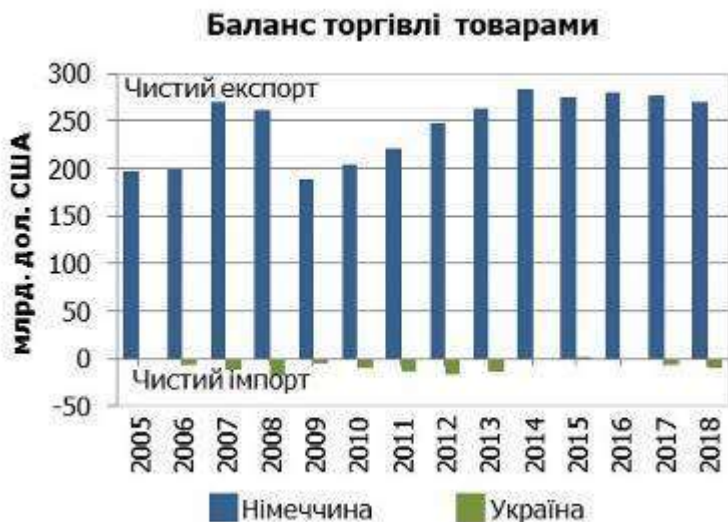
¹ База даних світового банку

Джерело: База даних світового банку

Відносно високі темпи зростання в Україні в період з 2005 по 2008 рік необхідно розглядати, перш за все, у світлі відносно низького ВВП як одного з ключових факторів росту. Українська економіка виявилася більш вразливою до світової економічної кризи, ніж німецька. Так, у 2009 році реальний ВВП України скоротився на 14,8%. У Німеччині, у тому ж році, реальний ВВП скоротився лише на 5,6%.

Починаючи з 2012 року валовий внутрішній продукт Німеччини постійно зростає. У той же час, валовий внутрішній продукт України у 2014 та 2015 рр. значно скоротився, зокрема, внаслідок нестабільної внутрішньої та зовнішньої політики країни. Різке зростання ВВП України у 2016 та 2017 роках було обумовлено покращеними показниками сільського господарства. У 2018 році приріст реального ВВП в Україні навіть трохи випереджав показник Німеччини (2,9% проти 3,3% відповідно).

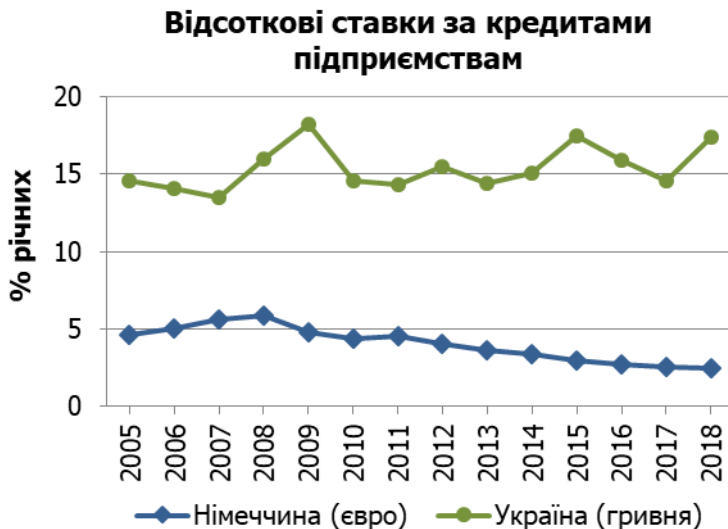

Джерело: comtrade.un.ua

Україна є чистим імпортером, а Німеччина – ведучим чистим експортером. У Німеччині переважає експорт промислових товарів та імпорт товарів важкої промисловості, тоді як Україна експортує сировину та товари аграрного виробництва й імпортує переважно енергоносії та промислові товари. Достатньо низьке внутрішнє споживання та високий експортний потенціал дозволили Німеччині сформувати значний профіцит торгівлі. Натомість, торговельний баланс України в останні роки був негативним. Починаючи з 2014 року дефіцит зростав і у 2018 досяг 9,9 млрд. дол. США. Причиною цього є низька конкурентоспроможність українських промислових товарів на міжнародних ринках.

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі Німеччини, а разом з ним і торговельний баланс, розвивається стабільно, незважаючи на кризу у 2008 році, та знаходиться на досить високому рівні.

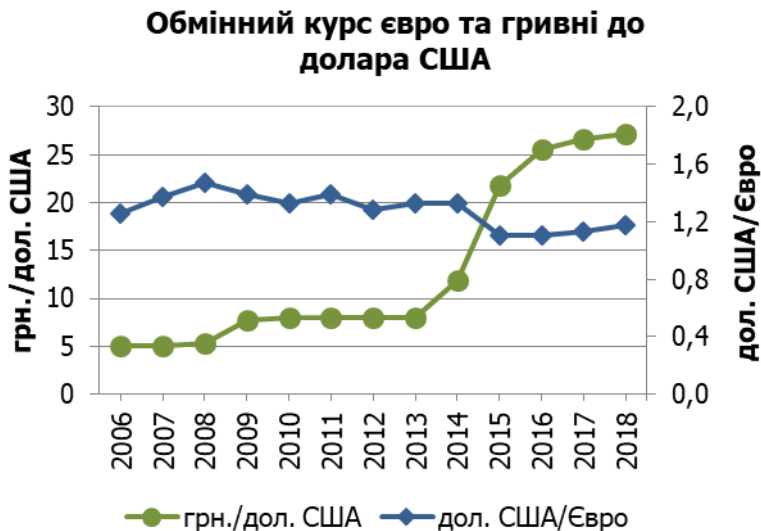

Джерела: Європейський центральний банк, Національний банк України

Кредитні ставки в Україні є значно вищими, ніж у Німеччині, що, насамперед, пов'язано із політичною нестабільністю та важкими економічними умовами. У Німеччині рівень ставок починаючи з 2011 року постійно знижувався, в основному за рахунок зниженням рівня ставки рефінансування Європейським центральним банком.

Очевидно, що банки оцінюють кредитний ризик в Україні значно вище, ніж у Німеччині. За результатами рейтингу Doing Business 2019 ¹, який описує легкість ведення бізнесу в країні, Україна посідає лише 71 позицію. Німеччина займає 24 місце. Розвиток банківського сектору, рівень відсоткових ставок та наявність доступних кредитних ресурсів здійснюють суттєвий вплив на економічний розвиток, зокрема і в аграрному секторі. 75% українських аграрних компаній вважають високі кредитні ставки головним бар'єром для збільшення об'ємів аграрного виробництва.

¹ База даних світового банку

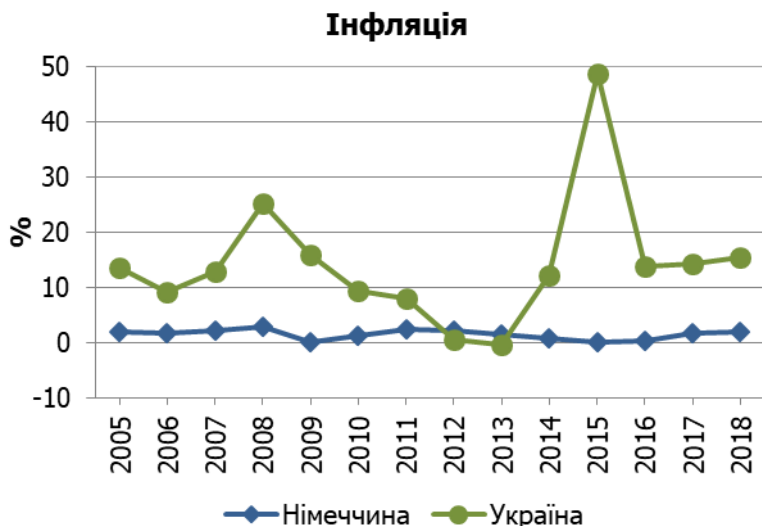
Джерела: Національний банк України, Європейський центральний банк

На графіку бачимо різницю у валютній політиці центральних банків ЄС і України: у той час, коли Європейський центральний банк практично не впливає на курс євро шляхом інтервенцій, Національний банк України дотримувався фіксованого курсу на рівні 5 грн/долар США до 2008 року і 8 грн/долар США до 2013 року, зокрема, щоб не підняти ціну необхідного імпорту.

У 2014 році Національний банк України відмовився від інтенсивної політики валютної інтервенції. Серед іншого, такий крок був мотивований низьким рівнем валютних резервів: величина резервів 2014 року становила лише 7,5 млрд. дол. США ¹. Валютні резерви Німеччини у тому ж році дорівнювали 194 млрд. дол. США.

Нова монетарна політика призвела до зростання курсу починаючи з 21,9 грн. за дол. США у 2015 році до 27,2 грн. за дол. США у 2018 році.

¹ Світовий банк

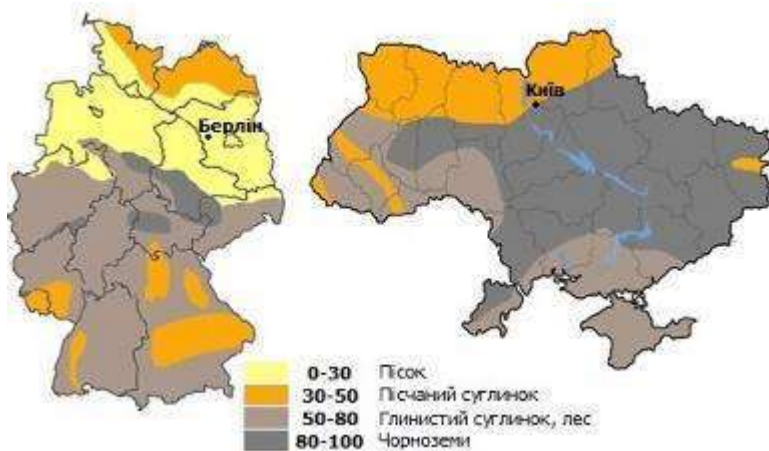
Джерела: Державна служба статистики України, Євростат

Монетарна політика України у аналізований період призвела до значних коливань інфляції та до її високого рівня. Національний банк України втрутився у розвиток обмінного курсу гривні, зокрема з 2014 року, для того, щоб не нашкодити необхідному імпорту.

Водночас, на високий рівень інфляції вплинули також структура споживання та економічна ситуація в Україні: більшу частку споживчого кошика тут складають продукти харчування. До 2013 року на високому рівні були ціни на сировину, зокрема на енергію. Країни з перехідною економікою, які характеризуються низьким рівнем ВВП, як правило, мають вищу інфляцію, ніж розвинені індустріальні країни.

Після послаблення валютного курсу рівень інфляції різко зріс до 12,2% у 2014 році та до 48,7% у 2015 році. Зростання показника серед іншого обумовлено підвищенням тарифів на комунальні послуги, зростанням цін на бензин та підвищенням акцизів на тютюн та алкоголь.

Якість сільськогосподарських земель

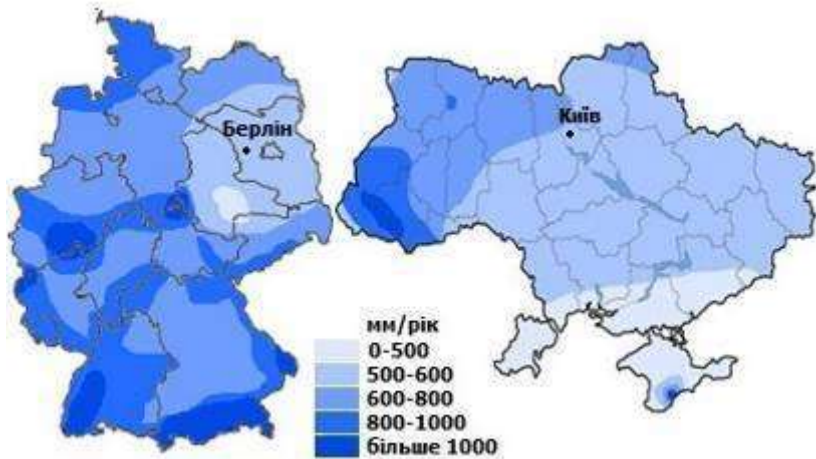

Джерела: Власні розрахунки на основі даних Федерального інституту геологічних наук та природних ресурсів, Публічна кадастрова карта України

Для порівняння продуктивності сільського господарства одним із важливих показників є оцінка якості ґрунту. В Німеччині існує система оцінки ґрунтів, яка дозволяє на основі виду ґрунту визначити нормативну врожайність (наприклад, оцінка в 50 балів відповідає приблизно половині нормативної врожайності). Для України відповідні показники було встановлено на основі карти ґрунтів.

Частка особливо родючих чорноземів, що поширені переважно в центральній та східній частині країни, в Україні набагато вища, ніж у Німеччині. У Німеччині найбільше суглинкових глинистих та лесових ґрунтів (із оцінкою лише близько 50-80 балів). Малопродуктивні піщані та піщані суглинні ґрунти поширені в Північній Німеччині.

Середній обсяг опадів

Джерела: Власні розрахунки на основі даних Інституту технологій, Карлсруе, Німеччина; Національного львівського університету ім. Франка

Важливе значення для виробництва, а отже, і для порівняння країн, має обсяг опадів.

В Німеччині середній обсяг опадів складає близько 800 мм на рік, що є доволі високим показником. Винятком є посушливі райони на сході країни.

Натомість, середній обсяг опадів в Україні значно менший – близько 600 мм на рік. Внаслідок нерівномірного розподілу опадів протягом року та частково континентального клімату, в Україні місцеві родючі чорноземи в період вегетації часто страждають через брак вологи.

Характеристика аграрного та лісового сектору, 2018

Показники	Німеччина	Україна
Сільськогосподарська земля, млн. га ¹	18,3	42,7
<i>Частка земель сільськогосподарського призначення, %</i>	<i>50,9</i>	<i>70,8</i>
Загальна площа лісових ділянок, млн га ²	11,4	10,4
Лісистість, % ²	32,0	15,9
Запас деревини, м ³ /га ³	333	202
Валова додана вартість аграрного сектору, млрд. дол. США ⁴	19,9	11,5
Частка сільського господарства у валовому внутрішньому продукті, % ⁴	0,5	15,4
Зайняті у сільському господарстві, млн. осіб ⁵	0,5	2,8
<i>Валова додана вартість аграрного сектору, тис. дол. США/га с/г земель</i>	<i>1,1</i>	<i>0,3</i>
<i>Валова додана вартість аграрного сектору, тис. дол. США/га працюючого в сільському господарстві</i>	<i>37,5</i>	<i>5,2</i>
<i>Працюючі в сільському господарстві/ 1 000 га с/г земель</i>	<i>29</i>	<i>65</i>
Середня місячна заробітна плата, дол. США ⁶	2 454	217
Фінансова підтримка держави, дол. США/га ⁷	464	6

Джерела:

¹ Держкомстат/ Федеральна служба статистики (2016 рік)

² Панорама аграрного сектору України – 2017 / BMEL (за 2012 рік)

³ Держкомстат/ Федеральна служба інвентаризації лісів

⁴ База даних світового банку

⁵ Міжнародна організація праці

⁶ BMEL/ Держкомстат

⁷ Евростат/ ОЕСР, власні розрахунки

Курсив – розрахунки на основі даних таблиці

Площа сільськогосподарських земель в Україні більш ніж у два з половиною рази більша за площу сільськогосподарських земель Німеччини, хоча як у Німеччині, так і в Україні відбувається незначне скорочення площі сільськогосподарських земель у зв'язку із розширенням міст та побудовою промислових об'єктів.

Продукція аграрного виробництва України складає близько 15,4% ВВП, тому аграрний сектор відіграє дуже важливу роль в економіці України, тоді як у Німеччині його роль, виходячи з частки у ВВП країни, значно менша.

Водночас, валова додана вартість аграрного сектору, України, становить лише половину від відповідного показника Німеччини. При цьому, варто враховувати пряму державну підтримку сільськогосподарської землі, яка в Німеччині набагато вища завдяки Спільній аграрній політиці ЄС (САП).

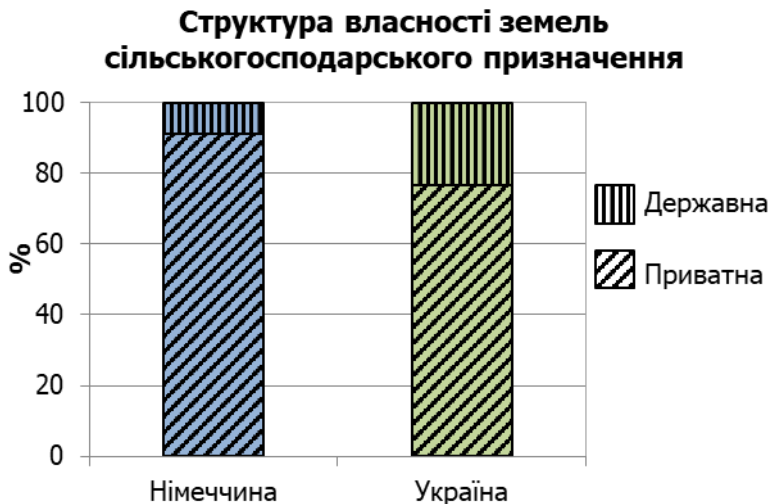
У аграрному секторі України задіяно значно більше працівників, ніж у Німеччині. Це пояснюється, серед іншого, в середньому, нижчою продуктивністю праці у сімейних господарствах, де сконцентровано овочівництво та тваринництво. У зв'язку з дефіцитами у інтернаціоналізації та з недостатньою кількістю практики в аграрній освіті, на українському ринку праці є надлишок некваліфікованих сільськогосподарських працівників. Середня місячна заробітна плата в аграрному секторі України значно менша ніж в Німеччині.

Аграрний сектор Німеччини підлягає загальній системі оподаткування прибутку та ПДВ. В Україні навпаки – сільськогосподарські підприємства, у порівнянні з іншими галузями народного господарства, мають певні переваги. Вони не сплачують податок на прибуток, земельний податок та рентну плату за користування водою. Натомість вони сплачують єдиний фіксований податок, величина якого, залежно від нормативної (визначеної державою) вартості землі¹, коливається від 3 до 10 дол. США за га ріллі (станом на 2019 рік)².

---

¹ Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру

² Податковий кодекс України

Джерела: Статистичний вісник України 2017; Статистика Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства Німеччини 2016

В Україні 74,8% площі сільськогосподарських земель було приватизовано і роздано членам колишніх колгоспів на початку 90-х років (кожен пай 2-4 га). До сьогодні діє мораторій на вільний продаж сільськогосподарських земель, які знаходяться у приватній власності. В Україні 25%¹ сільськогосподарських земель належать державі чи громадам.

У Німеччині немає статистики щодо форм власності на землю, зокрема у зв'язку з відповідальністю за її збір окремих федеральних земель. Припускається, що частка сільськогосподарських земель у державній власності, що включає також землі ТОВ з управління та реалізації земель, які чекають на приватизацію (наразі це близько 117 тис. га), становить 8-10%. У Німеччині уже декілька десятиліть ефективно функціонує ринок земель с/г призначення, який лише в окремих випадках регулюється державою.

¹ МАПП, Панорама аграрного сектору України 2017, ст. 12

Структура господарювання

Суттєві відмінності в статистиці не дозволяють здійснити пряме порівняння структури власності землі в Україні та Німеччині. Але наступні факти, з огляду на структури господарювання, викликають особливий інтерес.

В Україні:

- 36,3% (15,1 млн. га) загальної площі сільськогосподарських земель використовується домашніми господарствами, які не мають юридичного статусу, державної підтримки та не оподатковуються. Такі домашні господарства забезпечують виробництво 45% ¹ продукції сільського господарства України (в першу чергу картоплі, м'яса, молока, овочів та фруктів),
- 2,3% (0,9 млн. га) сільськогосподарських земель обробляються державними аграрними підприємствами. Інші 17,3% (7,2 млн. га) - належать центральним та місцевим органам влади. Ці площі або взагалі не обробляються, або використовуються не за сільськогосподарським призначенням або обробляються нелегально. Згідно із статистичними даними, 2,5 млн. га державних сільськогосподарських земель здаються в оренду ²,
- 47% (19,5 млн. га) загальної площі сільськогосподарських земель використовує 47 тис. зареєстрованих сільськогосподарських підприємств, які, в основному, орендують землю у держави (близько 2 млн. га) та у домашніх господарств (близько 17,5 млн. га).

Різні такі сільськогосподарські підприємства належать одному власнику і є об'єднаними у великі агрохолдинги. Ці агрохолдинги обробляють близько 5,95 млн. га³ сільськогосподарських земель та забезпечують 22% продукції сільського господарства України ⁴, зокрема експортуючи аграрну сировину, а саме, зернові та олійні.

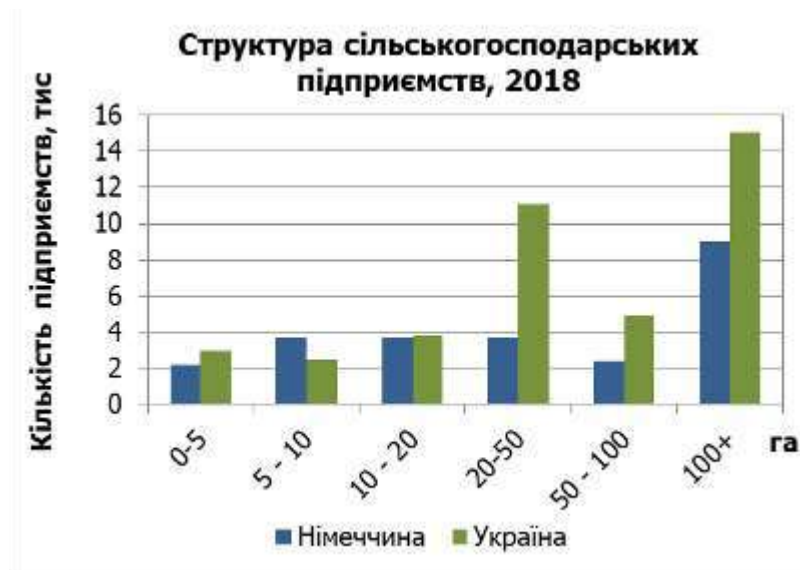
---

¹ МАПП

² Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру

³ УКАБ (2017). Агрохолдинги України.

⁴ Публікація АПД: «Найбільші агрохолдинги України» (2015).

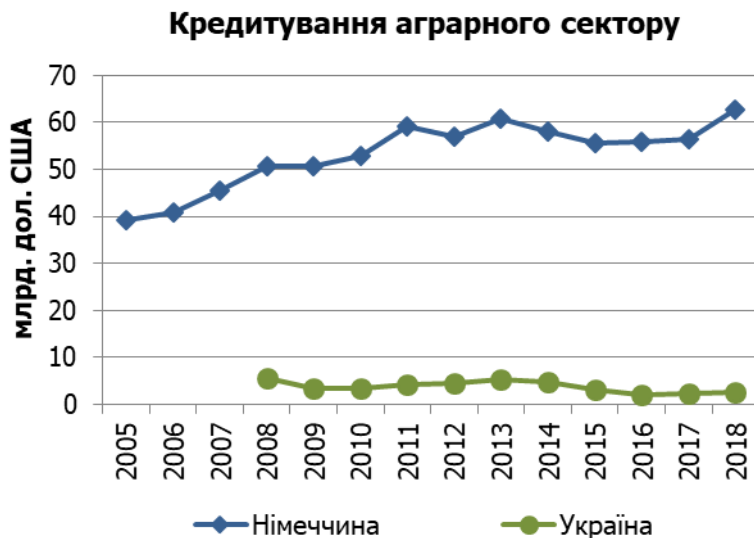

Джерела: Державна служба статистики України; Євростат; Федеральна служба статистики

У Німеччині:

- держава взагалі не обробляє землі сільськогосподарського призначення з ціллю отримання прибутку (за винятком земель, що підлягають приватизації),
- є досить мало сільськогосподарських підприємств з площею понад 1000 га,
- середня площа одного підприємства складає близько 62 га ¹,
- сільськогосподарські підприємства досить рівномірно розподілені навколо середнього показника за їх величиною.

¹ DBV «Звіт 2018/19»

Джерело: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Національний банк України

Частка кредитів для сільськогосподарських підприємств в загальному обсязі кредитів в Україні є набагато меншою, ніж в Німеччині і в середньому по ЄС.

75% українських аграрних компаній вважають обмежений доступ до кредитів головним бар'єром для збільшення об'ємів аграрного виробництва. 60% підприємств мають обмежений доступ до залучення капіталу через високі кредитні ставки. Близько половини виробників продають свій урожай одразу після збирання, щоб отримати кошти для поточної діяльності ¹.

¹ IFC (2011). Investment Climate in Ukraine as Seen by Private Business, IFC Ukraine Investment Climate Project Report.

Джерела: Державна служба статистики України, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

Іноземні інвестиції в агропромисловий комплекс України зросли у період з 2005 по 2014 роки до 4 млрд. дол. США ¹. На жаль з 2014 року їх ріст був перерваний у зв'язку з вищезгаданими викликами у політичних та економічних рамкових умовах. У 2016 році рівень інвестицій скоротився до 2,9 млрд. дол. США.

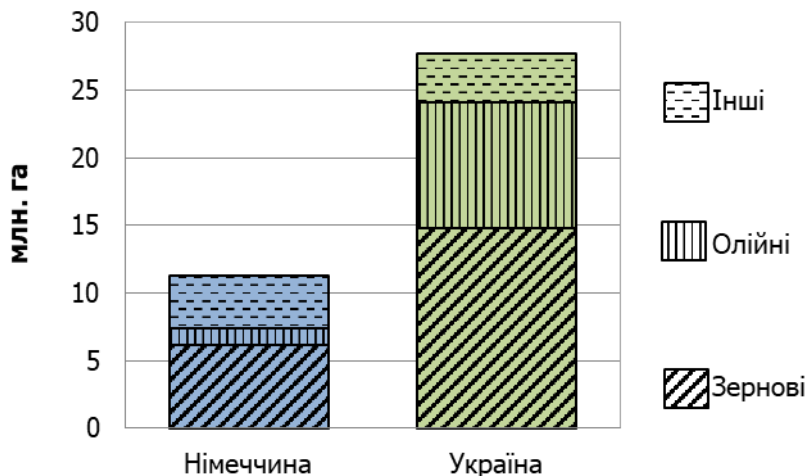
Глобальна фінансова криза 2008-2009 років, очевидно, мала вплив на обсяг іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс Німеччини – у 2009 році він скоротився на 22,2%.

Частку іноземних інвестицій в німецький агропромисловий комплекс у розмірі 0,7% від загального об'єму інвестицій ² слід оцінювати як незначну. Водночас, прямі іноземні інвестиції в агропромисловий комплекс України складають 8,1% від загального обсягу інвестицій.

¹ Державна служба статистики України

² Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

Посівна площа за культурами, 2018

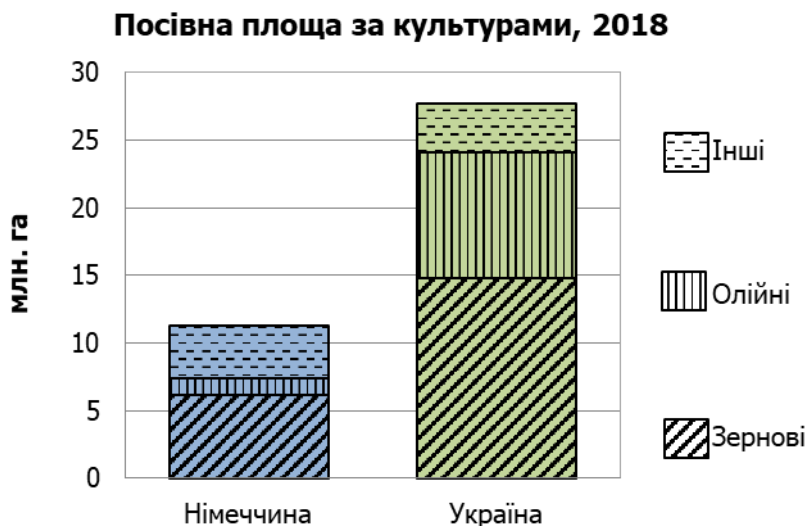
Джерела: Євростат, Державна служба статистики України

В Німеччині на зернові культури припадає 54,4% посівної площі, в Україні у 2018 році цей показник склав близько 53,6%. Тобто, вони представляють собою найважливіші культури галузі рослинництва для обох країн.

33,5% посівних площ в Україні займають олійні культури, в першу чергу – соняшник. Україна є найбільшим світовим експортером соняшникової олії ¹. Також тенденцією останніх років є зростання посівних площ сої. У 2018 році вона займала майже 2 млн. га або 7,3% усієї посівної площі.

У Німеччині олійні культури займають лише близько 11,3% посівної площі. Особливо велику частку тут займає ріпак.

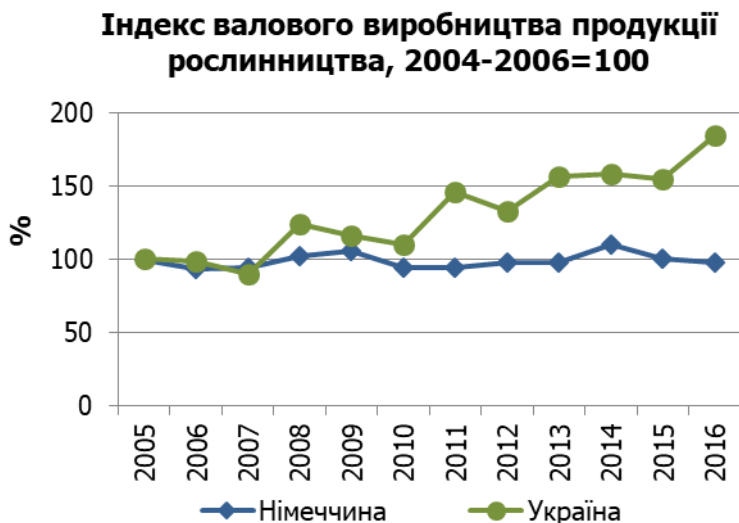
¹ Організація об'єднаних націй

Джерело: Євростат, Державна служба статистики України

В Україні 75% валового виробництва займає продукція рослинництва, у той час, як в Німеччині цей показник за 2018 рік становить 51%. Виробництво продукції тваринництва у Німеччині має значно більше значення, ніж в Україні.

Основною причиною є, серед іншого, інвестиційні затрати у цих двох галузях виробництва - тваринництво вимагає значно довшого періоду повернення інвестицій. Тому, з урахуванням нестабільної політичної ситуації в Україні, інвестори реагують тут досить стримано.

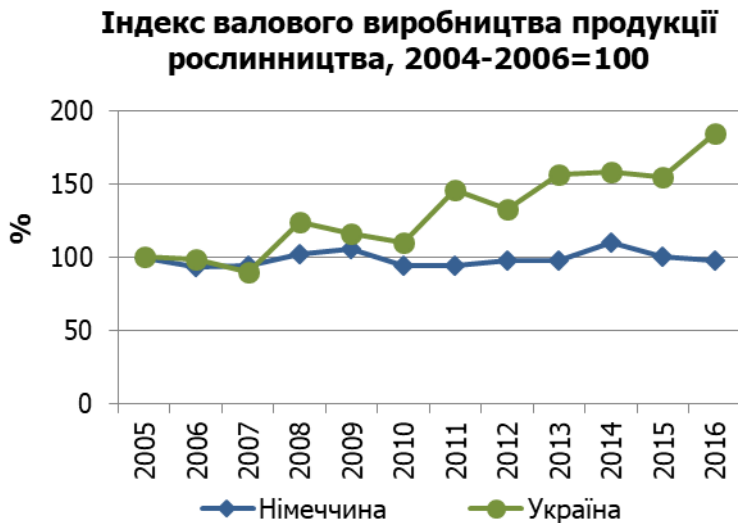

Джерело: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)

Зростання сільськогосподарського виробництва продукції рослинного походження в Україні з 2008 року суттєво перевищує відповідний показник Німеччини.

У 2016 році індекс валового виробництва рослинництва в Україні сягав 185,2% у порівнянні до базового періоду 2004-2006 років, що насамперед сталося завдяки суттєвому зростанню виробництва зерна.

Сільськогосподарське виробництво продукції рослинництва в Німеччині залишалося відносно стабільним з року в рік. Наразі показник складає 98,5% (2016 рік), що свідчить про незначне зниження валового виробництва в цій галузі.

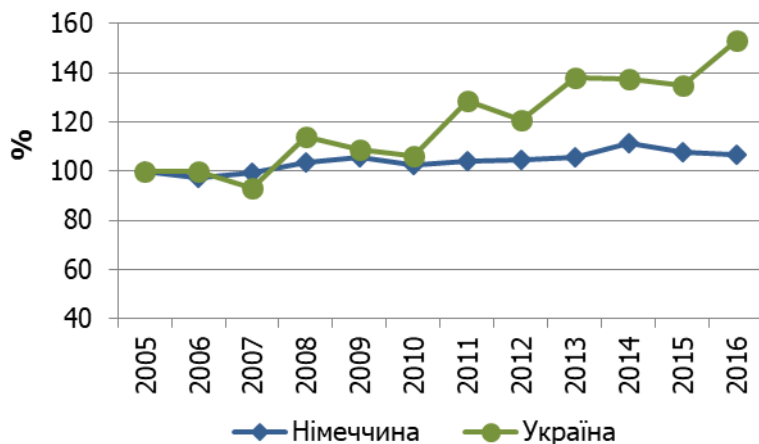
Джерело: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)

У тваринництві тенденція протилежна: у досліджуваному періоді обсяг виробництва тваринницької продукції в Україні, після спаду у 2008 році, лише у 2013 році зріс на 5%. Але вже у 2016 показник склав лише 97,7% у порівнянні до базового періоду 2004-2006 років.

В Німеччині виробництво продукції тваринництва з 2016 року зросло на близько 12,3% у порівнянні з базовим періодом.

Індекс валового виробництва продуктів харчування 2004-2006=100

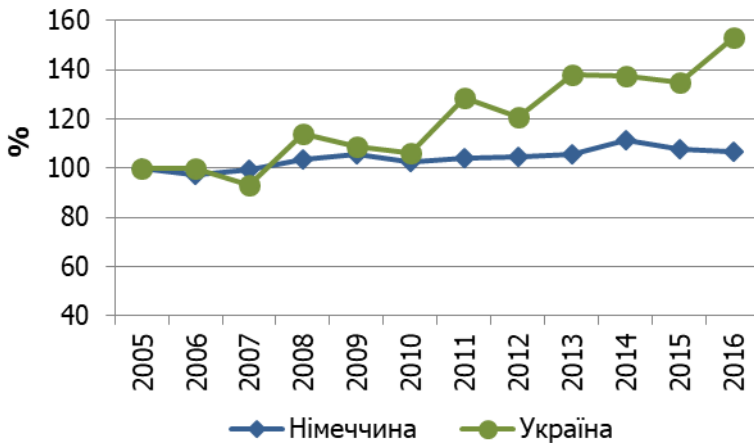
Джерело: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)

В 2005-2010 роках темпи валового виробництва продуктів харчування в обох країнах стабільно залишалися на одному рівні.

У 2011 році розпочалося зростання виробництва продуктів харчування на українському ринку, яке до 2016 року, порівняно з середнім показником за 2004-2006 роки, склало близько 53,3%. З огляду на вищезгадані темпи приросту виробництва продукції рослинництва та тваринництва, мова йде у першу чергу про продукти харчування рослинного походження.

Виробництво продуктів харчування в Німеччині виросло в відповідному періоді на 6,8%.

Індекс валового виробництва продуктів харчування 2004-2006=100

Джерело: comtrade.un.ua

Незважаючи на те, що український аграрний сектор має позитивне сальдо у негативному балансі зовнішньої торгівлі України, двосторонній торговий баланс з Німеччиною з боку України впродовж останніх років був скоріше негативним. У 2016 році імпорт української продукції до Німеччини перевищив навіть експорт німецької аграрної продукції до України. Це стало наслідком реалізації Угоди про Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВЗВТ), іншим важливим фактором вважається збільшення імпорту насіння олійних культур та жирів рослинного та тваринного походження.

Обсяг двосторонньої торгівлі проаналізованих тут товарних позицій ¹ зріс з 2005 року у 5 разів і у 2018 році становив 1 230 млн. дол. США. Німеччина є одним із найважливіших торговельних партнерів України ², тоді як Україна в статистиці торгівлі сільськогосподарською продукцією з Німеччиною займає лише 37-те місце ³.

¹ Групи товарів з 1 по 24 за класифікацією HS

² Державна фіскальна служба України

³ ВМEL: Зовнішня торгівля Німеччини - 2015

Торгівля сільськогосподарською продукцією Німеччини з Україною, Експорт

Джерело: comtrade.un.ua

У сільськогосподарському експорті Німеччини до України більшість становлять готові харчові продукти – 35%. Аграрна сировина (нехарчова) охоплює насамперед деревину та напівфабрикати з неї.

В цілому ж аграрний експорт Німеччини до України характеризується досить диверсифікованою структурою ¹. Характерним є також те, щодо України імпортується зокрема товари, які пройшли переробку. Більшу половину тут складають товари широкого використання, в основному, харчові продукти та напої ².

У 2014 та 2015 роках обсяг доставки товарів з Німеччини в Україну, серед іншого, через падіння гривні, значно скоротився у порівнянні до рівня 2013 року. Вище описане падіння німецького експорту в Україну стосувалося усіх видів товарів. Зростання імпорту з Німеччини відбувалося переважно за рахунок продуктів харчування.

¹ За даними Державної фіскальної служби України

² За даними Євростат (класифікація товарів – ВЕС)

Торгівля сільськогосподарською продукцією Німеччини з Україною, Імпорт

Джерело: comtrade.un.ua

Україна експортує до Німеччини, в основному, сировину, зокрема, зернові та олійні культури. Частка цієї аграрної сировини в аграрному експорті у 2018 році склала майже 80%.

До 2015 року імпорт аграрної продукції з України залишався досить стабільним. Коли Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС вступила в силу, з 01.01.2016 аграрний експорт з України до Німеччини збільшився втричі і досяг у 2018 році близько 828 млн. дол. США. Здебільшого зростання експорту спостерігалось завдяки збільшенню імпорту рослинницької продукції та готової харчової продукції. Починаючи з 2015 року експорт продукції рослинництва збільшився у 4 рази. Експорт харчової продукції розвивався – хоча і на доволі низькому рівні – але тим не менш збільшився вдвічі.

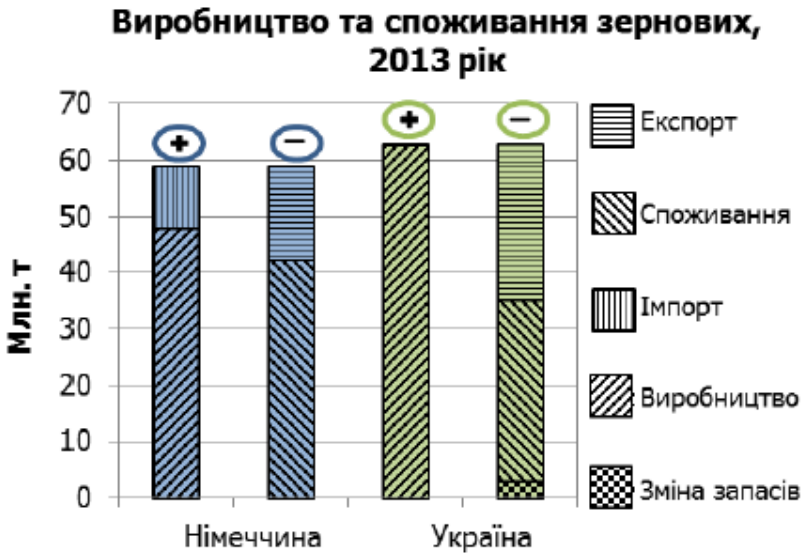

Джерело: BMEL

Аграрні хімікати та сільськогосподарські машини є важливими товарними групами торгівлі між Німеччиною та Україною. Торговельний баланс тут явно на користь Німеччини. Двосторонній об'єм торгівлі цими товарними групами склав у 2018 році 903 млн. дол. США, з них близько 858,9 млн. дол. США припадає на експорт з Німеччини.

Після політичного кризи у 2014 році інвестиційний клімат в Україні значно погіршився і, таким чином, зменшився імпорту сільськогосподарських машин. З 2017 року експорт аграрних хімікатів та сільськогосподарських машин в Україну знову зріс на 60% у порівнянні з 2014 роком, що спричинено, в основному, стабілізацією загальних рамкових умов. Зниження експорту с/г техніки у 2018 році пов'язується з великими залишками техніки на складах українських дилерів, через бум продажів у 2016-2017 рр.

В свою чергу, Україна у 2018 році експортувала до Німеччини засобів захисту рослин на суму 37,1 млн. дол. США.

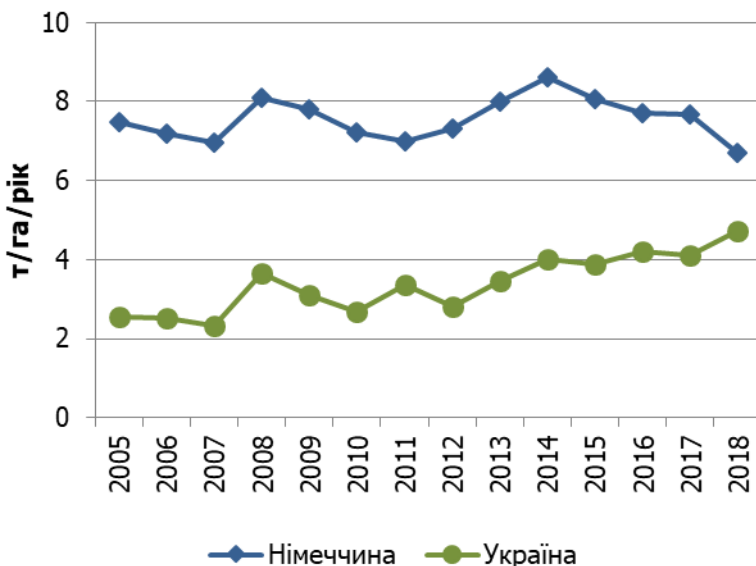

Джерело: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)

Німеччина і Україна виробила приблизно однакову кількість зерна в середньому протягом 2005-2013 років, біля 42-45 млн. тон щороку, хоча виробництво зернових в Україні значно збільшилося. Експорт зернових, при нівелюванні кон'юнктурних коливань, також знаходиться на схожому за величиною рівні – 13,9-15,8 млн. тон. У тому ж періоді Німеччина імпортувала в середньому 9,1 млн. тон зернових на рік, тоді як Україні майже повністю забезпечує себе самостійно.

Частка річних запасів в Україні значно вища, ніж у Німеччині. Поповнення запасу в Україні має велике стратегічне значення як гарантія надійності продовольчого забезпечення країни. У Німеччині запаси зернових мають невелике значення.

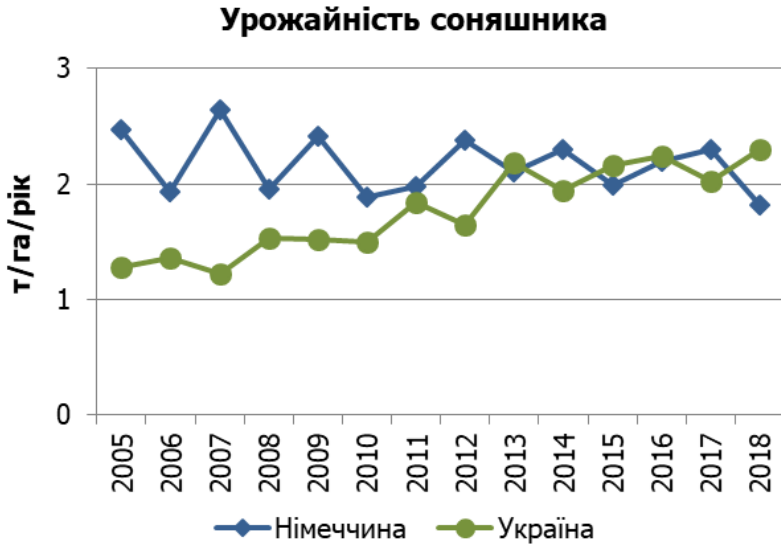
Урожайність пшениці

Джерела: Статистичний збірник "Рослинництво України", BMEL

Послідовна індустріалізація, яка протягом останніх десятиліть отримувала підтримку, та орієнтація сільського господарства в Німеччині на захист довкілля, як і в багатьох інших країнах Європи, призвела до суттєвого зростання продуктивності завдяки значним інвестиціям, високій інтенсивності застосування факторів виробництва та ефективному використанню природних ресурсів.

Середній потенціал урожайності пшениці в Україні у розмірі 4,5 т/га (різниця між українською та німецькою врожайністю) пов'язаний з економічними та політичними рамковими умовами, які поступово наближаються до стандартів ЄС, а також піддається впливу погодних умов. Недоотриманню урожайності значною мірою сприяє тіньова економіка, меншою мірою – підприємницькі здібності фермерів.

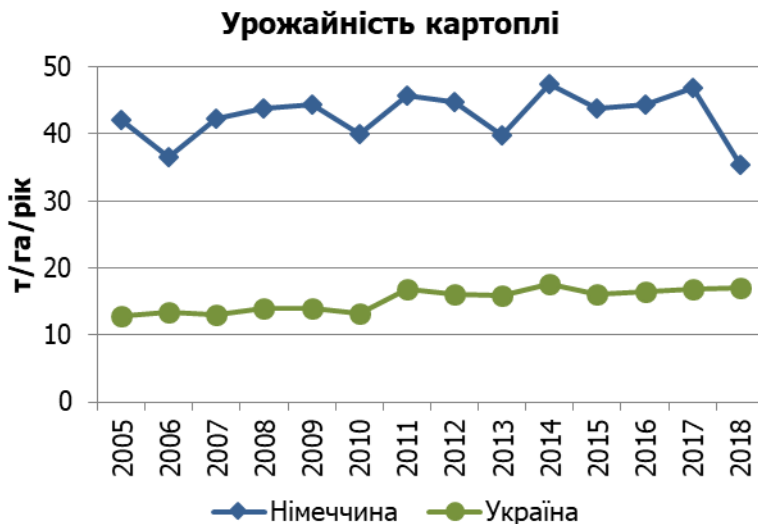

Джерела: Статистичний збірник "Рослинництво України", BMEL

Завдяки запровадженню нових технологій та використання високопродуктивного насіння у вирощуванні соняшника, в Україні відбулося різке зростання продуктивності, що підвищило врожайність цієї культури, починаючи з 2005 року, майже вдвічі. Тут зробили свій внесок також німецькі технології та відповідне консультування.

З 2015 року врожайність соняшника в Україні навіть дещо перевищила врожайність у Німеччині. Однак, експерти попереджають про можливе виснаження ґрунтів через недостатнє різноманіття культур в сівозміні.

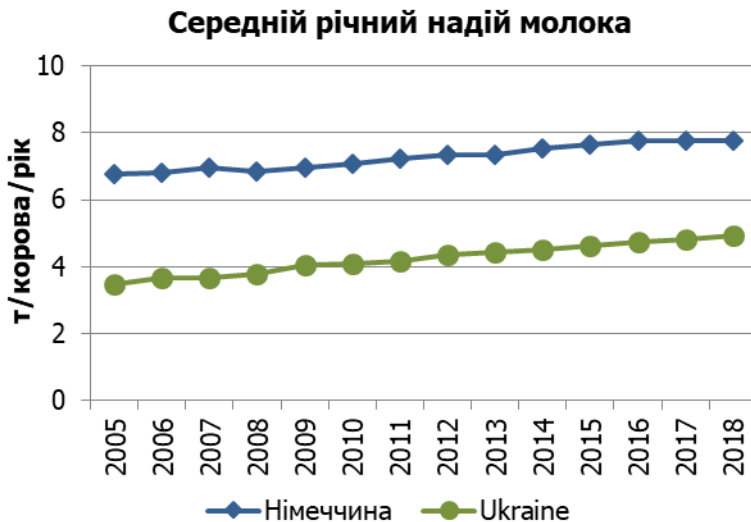

Джерела: Статистичний збірник "Рослинництво України", BMEL

Урожайність картоплі в Німеччині складає, в середньому, близько 43 т/га і є більше ніж вдвічі більшою за її врожайність в Україні. Це пов'язано, насамперед, з природними факторами. Спад у 2018 році пов'язаний у значній мірі з екстремальною посухою протягом основної фази вегетації. Крім цього картоплю в Україні вирощують переважно в домогосподарствах, продуктивність виробництва яких, в середньому, значно нижча.

Починаючи з 2010 року врожайність картоплі в Україні збільшилася майже на третину. Це є наслідком трансферу та впровадження сучасних, високопродуктивних технологій. У цей період важливу роль зіграли також сприятливі погодні умови.

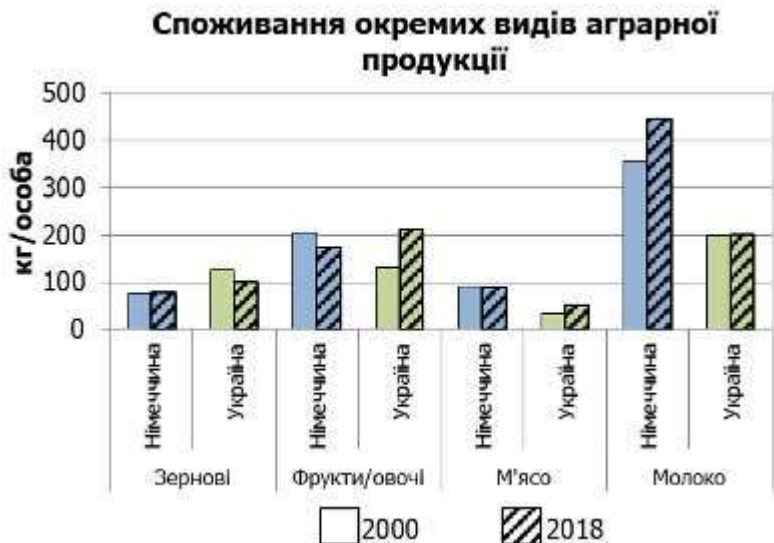

Джерела: Державна служба статистики України, Євростат, BMEL статистичний щорічник

Виробництво молока в Німеччині с 2009 року стабільно перевищувало 7 т/корову/рік. Щодо України, можна побачити стабільне зростання виробництва молока, яке досягнуло 4,9 т/корову у 2018 році.

Продуктивність молочного сектору України поступово наздоганяє німецькі показники.

Виробництво молока вимагає значних інвестицій, які окупляться лише в середньо- чи довгостроковій перспективі. Враховуючи дефіцити у загальній політичній ситуації та, пов'язані з цим, несприятливі економічні рамкові умови в Україні, багатьом інвесторам бракує впевненості в успішній реалізації їх інвестиційних проектів у цій сфері.

Джерела: Статистичні збірники "Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України 2018", ВМЕЛ

Структура споживання обраних тут аграрних продуктів в Україні та в Німеччині відрізняється, іноді навіть досить суттєво: споживання молока на душу населення у Німеччині майже вдвічі більше ніж в Україні. Споживання м'яса в Україні (52 кг на душу населення) є набагато меншим, ніж у Німеччині (88,6 кг на душу населення).

Споживання овочів в Україні різко виросло, в основному за рахунок збільшення виробництва в індивідуальних домашніх господарствах та зростання попиту на овочі. Німці, в свою чергу, споживають більше фруктів ніж українці.

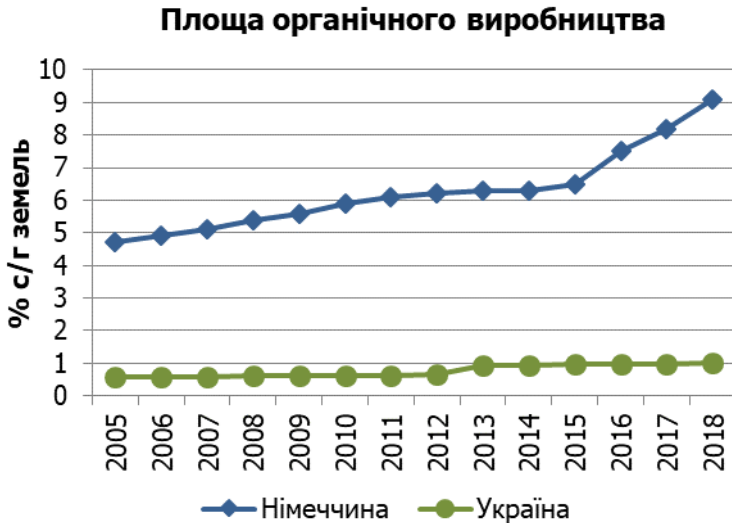

Джерела: Державна служба статистики України, Робоча група з відновлюваних джерел енергії AGEE-Stat.

Розвиток біоенергетики у всьому світі визначається, в значній мірі, наданою державною фінансовою підтримкою. У Німеччині підтримка біоенергетики займає важливе місце у загальній концепції посиленого використання відновлювальних джерел енергії. У 2017 році частка біомаси та відходів займали 7% у структурі загального обсягу первинного постачання енергії.

Протягом останніх років інструменти підтримки в Україні також розширилися, особливо щодо поставок струму з відновлювальних джерел енергії. В Україні у 2017 році частка використання біоенергетики становила понад 3,4%.

У Німеччині частка твердої біомаси та відходів у структурі виробництва енергії з відновлювальних джерел, які використовуються на енергетичні потреби, становить близько 71%. Це насамперед відходи, дрова та енергетичні культури. В Україні переважає використання твердої біомаси (96%), зокрема, дров (сільським населенням), соломи та лушпиння сояшнику.

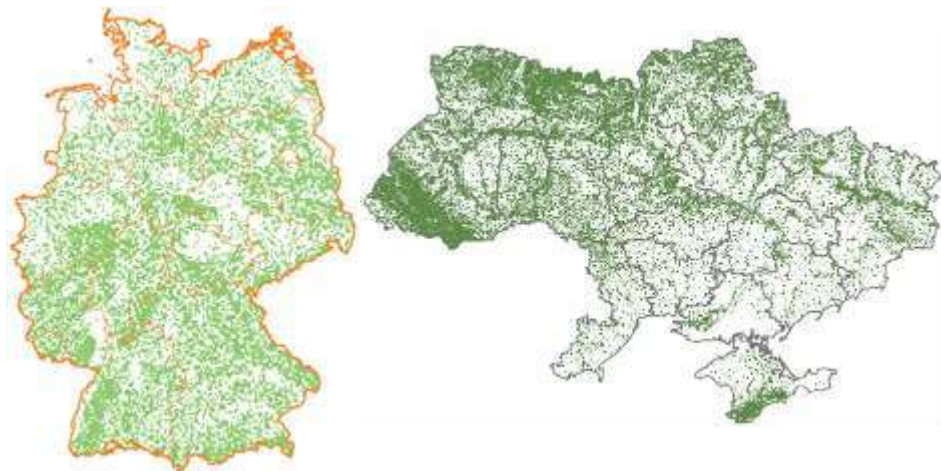

Джерела: Федерація органічного руху України, Ökolandbau.de

Органічне виробництво є одним із перспективних напрямів розвитку сільського господарства як в Україні, так і в Німеччині. Зокрема органічне виробництво сприяє покращенню харчування населення і, разом з цим, поліпшенню здоров'я. Одночасно створюються додаткові робочі місця. Міжнародний попит на органічну продукцію стабільно росте, тому її вирощування - це хороша інвестиційна можливість, також і в Україні.

У порівнянні посівних площ Україна значно відстає від Німеччини. У Німеччині органічне виробництво у 2018 році займало 1 521 тис. га, а отже, близько 9,1% сільськогосподарських земель; в Україні цей показник становить тільки 1% аграрних земель, що відповідає 440 тис. га.

Площа лісів

Джерела: www.bundeswaldinventur.de, Державне агентство лісових ресурсів України

В Німеччині ліси займають третину території країни (32%). Площа лісів у період з 2002р. по 2012р. змінилася незначним чином. На противагу втраті лісу в об'ємі 58 000 га відновлено було 108 000 га лісу. Таким чином, площа лісів у Німеччині зросла на 0,4%, або на 50 000 га. ¹

В Україні ще не було проведено повної Національної інвентаризації лісів, тому розмір площі лісів можна оцінити лише приблизно. Згідно актуальних підрахунків, ліси займають біля 16% території. Так само як і в Німеччині, це відповідає приблизно 10,5 млн. га. Найближчими роками Україна планує провести першу загальну інвентаризацію лісу. Допускається, що фактична площа, яку займають ліси в Україні, є більшою.

---

¹ <https://www.bundeswaldinventur.de/dritte-bundeswaldinventur-2012/waldland-deutschland-waldflaeche-konstant/>

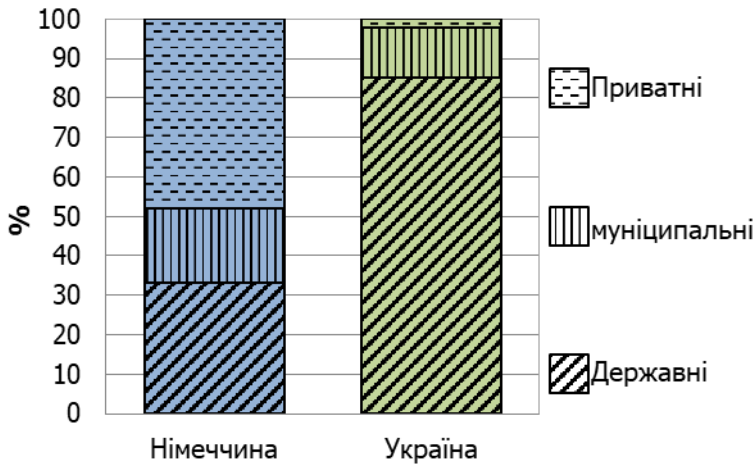

Джерела: Держлісагенство, Національна інвентаризація лісів, Федеральна інвентаризація лісів (2012), Евростат

При майже однаковій площі лісового фонду показник вирубки лісів у Німеччині складає понад 64 млн. м³ та є більш ніж вдвічі вищим аніж в Україні. Використання деревини в Україні у 2018 році більше ніж у два рази менше ніж у Німеччині – 2,1 млн. м³/га/рік у порівнянні з 5,6 млн. м³/га/рік відповідно.

Запас деревини в лісах в Україні за даними Держлісагенства оцінюється в 202 м³ на га. Тоді як в Німеччині за даними Національної інвентаризації лісів (2012 р.) цей показник складає 333 м³ на га. Річний середній приріст деревини у Німеччині становить 11,2 м³ на га і є втричі вищим у порівнянні з Україною.

Розподіл лісів по типу користувачів

Джерела: Державне агентство лісових ресурсів України, AGDV

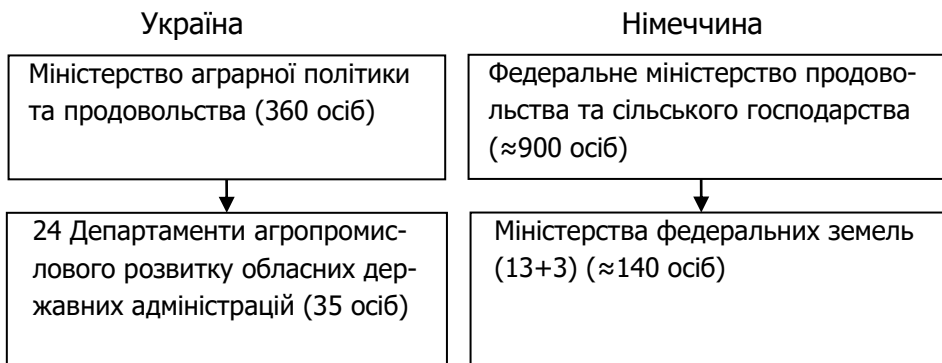
У Німеччині 33% лісів від загальної площі 11,4 млн. га перебувають у власності держави (федерація та федеральні землі). В той же час, 48% лісових угідь знаходяться в приватній власності. 19% німецьких лісів – це, так званий, корпоративний ліс.

В Україні бл. 85% лісів від загальної площі 10,5 млн. га перебувають у власності держави та 13% - у власності громад. Станом на сьогодні, не існує офіційних даних стосовно лісів приватної власності. Державне агентство лісових ресурсів України виокремлює таку категорію власників лісу, як «Інші», яка складає 2%. Можливо, приватні ліси відносяться до цієї категорії.

Офіційними користувачами лісів державної власності в Україні, окрім Держлісагентства - 73%, є Міністерство оборони – 2%, Міністерство інфраструктури – 1% та Міністерство енергетики та захисту довкілля – 2%. 7% лісів зареєстровані як резерв.

Органи управління сільським господарством та харчовою промисловістю

Джерела: BMEL, Постанова Кабінету Міністрів України №85

В Україні відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. №85 гранична чисельність працівників апарату і територіальних та центральних органів виконавчої влади Міністерства аграрної політики і продовольства становить 360 осіб. Політику в сфері аграрного управління на територіальному рівні здійснюють 24 Департаменти агропромислового розвитку, до складу кожного з яких, за оцінками АПД, входить приблизно по 35 осіб. Таким чином, сукупна кількість персоналу, задіяного в управлінні сільським господарством, становить 1080 осіб¹, що в перерахунку на млн. га сільськогосподарських земель становить 25 людини.

У Німеччині в Міністерстві сільського господарства працює близько 900 чоловік², а в Міністерствах 16-ти федеральних земель, за оцінками АПД, над реалізацією аграрної політики працює в середньому по 150 осіб. Таким чином, кількість адміністративного персоналу, задіяного в управлінні сільським господарством на 1 млн. га сільськогосподарських земель у Німеччині становить 180 осіб.

---

^{1 2} Не включаючи підвідомчі установи

Джерела: www.dwd.de, Агрометеорологічний центр України

Середні температури у період з 1972 по 2018 рр. підвищилися як в Україні, так і в Німеччині (на 1,7°C та 2,2°C відповідно).

В Україні середньорічна температура в період з 1972р. по 2018р. становила 8,6 °C, у Німеччині 8,8 °C.

Найвища середньорічна температура в Україні була зафіксована у 2015 році: вона досягнула 10,3°C. Станом на сьогодні, максимальна зафіксована середньорічна температура в Німеччині досягла позначки 10,5°C у 2018р.

Регіональні та сезонні температурні коливання і надалі здійснюватимуть вплив на сільське господарство.

Джерела: www.dwd.de, Агрометеорологічний центр України

У період з 1972р. по 2018р. в Німеччині було зареєстровано середньорічну кількість опадів 801 мм. У цей самий період в Україні спостерігалась середньорічна кількість опадів 585 м.

Аналіз об'єму опадів не дає можливості вказати на однозначну тенденцію розвитку. В той же час маємо змогу встановити невеликі зростання розбіжностей з багаторічними середніми значеннями. Подібні коливання можуть здійснювати значний вплив на урожайність та економічні показники сільськогосподарських підприємств.

Регіональні та сезонні коливання об'єму опадів і надалі здійснюватимуть вплив на сільське господарство. Однак, суттєвим є зменшення кількості опадів у східній Німеччині та у східній і південній частині України, що істотно впливає на врожайність в аграрному секторі.